

ผลการใช้แนวปฏิบัติของบุคลากรสาธารณสุขในการดูแลสุขภาพช่องปาก ของผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงในชุมชน

Effect of using the practice guideline of health personnel on oral
health care among the dependent older adults in the community

Received: 15 February 2023
Revised: 27 April 2023
Accepted: 28 April 2023

สุมิตรา วิชา¹ ปันัดดา สวัสดิ์² สุภา ศรีรุ่งเรือง³ ดรุณี รวมสุข³ อภันตรี สุขกรณ์⁴

Sumitra Wicha¹, Panadda Sawasdee², Supha Srirungreuang³, Darunee Ruamsook³, Aphuntree Sukkorn⁴

¹คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

²วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนครลำปาง คณะพยาบาลศาสตร์ สถาบันพระบรมราชชนก

³โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านฮ่อมห้า อำเภอมะทะ จังหวัดลำปาง

⁴โรงพยาบาลแม่ทะ จังหวัดลำปาง

¹Faculty of Nursing, Lampang Rajabhat University

²Boromarajonani College of Nursing Nakhon Lampang, Faculty of Nursing, Praboromarajchanok Institute

³Ban Hong Ha Health Promoting Hospital, Mae Tha District, Lampang

⁴Mae Tha Hospital, Lampang

บทคัดย่อ

การศึกษานี้เป็นการวิจัยกึ่งทดลอง มีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบสุขภาพช่องปากของผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงในชุมชน ก่อนและหลังการใช้แนวปฏิบัติของบุคลากรสาธารณสุขในการดูแลสุขภาพช่องปาก กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ ผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงในพื้นที่รับผิดชอบของ รพ.สต.บ้านฮ่อมห้า โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง จำนวน 12 คน และเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้ แบบบันทึกข้อมูลทั่วไป แบบประเมินสุขภาพช่องปากของผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิง และแนวปฏิบัติของบุคลากรสาธารณสุขในการดูแลสุขภาพช่องปากของผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิง วิเคราะห์ข้อมูลโดยการแจกแจงความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ย ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีค่าเฉลี่ยคะแนนรวมสุขภาพช่องปากก่อนทดลองใช้แนวปฏิบัติ หลังทดลองใช้แนวปฏิบัติ 1 สัปดาห์ และหลังทดลองใช้แนวปฏิบัติ 2 สัปดาห์ เท่ากับ 5.83 (S.D.=1.99), 3.58 (S.D.=2.15) และ 3.25 (S.D.=2.18) ตามลำดับ ซึ่งสุขภาพช่องปากของกลุ่มตัวอย่างหลังทดลองใช้แนวปฏิบัติดีขึ้นก่อนทดลองใช้แนวปฏิบัติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($F=22.947, p < .001$) สรุปได้ว่า การใช้แนวปฏิบัติของบุคลากรสาธารณสุขในการดูแลสุขภาพช่องปากของผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิง ส่งผลให้สุขภาพช่องปากของผู้สูงอายุดีขึ้น ดังนั้น บุคลากรสาธารณสุข ได้แก่ ทันตบุคลากร และพยาบาลวิชาชีพ ในชุมชน ควรให้ความสำคัญกับการดูแลสุขภาพช่องปากของผู้สูงอายุ และนำแนวปฏิบัตินี้ไปใช้ร่วมกับการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุด้านอื่น

คำสำคัญ : แนวปฏิบัติ, สุขภาพช่องปาก, ผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิง, บุคลากรสาธารณสุข

ผู้รับผิดชอบบทความ

สุมิตรา วิชา

คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง.

119 ถ.ลำปาง-แม่ทะ อ.เมือง จ.ลำปาง 52000

โทรศัพท์ 089-7003982

อีเมล : sumitra18@hotmail.com

Corresponding author

Sumitra Wicha

Faculty of Nursing, Lampang Rajabhat University

119 Lampang-Maetha Road, Mueang District, Lampang 52000

Tel. 089-7003982

E-mail sumitra18@hotmail.com

Abstract

This study was a quasi-experimental research, one group pretest-posttest design, aimed to compare the oral health of dependent older adults in the community before and after the implementation of oral health care guidelines of health personnel. Twelve dependent older adults in the area of responsibility of Ban Hong Ha Sub-district Hospital were selected as sample group by purposive random sampling. The research tool consisted of 3 parts: general data questionnaire; Oral Health Assessment Tool (OHAT) and Practice Guidelines of Health Personnel on Oral Health Care of Dependent Older Adults. Data was analyzed by frequency distribution, percentage, mean, standard deviation, and mean comparison (Friedman Test). The study showed that mean values before using the practice guideline, end of week 1 after using the practice guideline, and end of week 2 after using the practice guideline were 5.83 (S.D.=1.99), 3.58 (S.D.=2.15) and 3.25 (S.D.=2.18), respectively; and oral health of dependent older adults was statistically significant improved ($F = 22.947, p < .001$) after receiving oral health care following the practice guideline of health personnel. Therefore, health personnel, including dental personnel and professional nurses in community, should pay attention to oral health care of the older adults and apply this guideline to other health care aspects for the older adults.

Keywords: the practice guideline, oral health care, dependent older adults, health personnel

บทนำ

ประชากรผู้สูงอายุของโลกมีแนวโน้มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในประเทศสหรัฐอเมริกาซึ่งข้อมูลว่าภายในปี พ.ศ. 2573 ประชากรสูงอายุที่มีอายุ 65 ปีขึ้นไป จะมีสัดส่วนมากกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด และคาดการณ์ว่าภายในปี พ.ศ. 2567 จะมีผู้สูงอายุประมาณ 4 ล้านคน¹ ซึ่งภาวะสังคมสูงอายุสมบูรณ์นี้ส่งผลให้จำนวนผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงเพิ่มมากขึ้น และมีผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงส่วนหนึ่งที่ต้องได้รับการดูแลและระยะยาวในชุมชนหรือเข้าไปพักอาศัยอยู่ในสถานดูแลผู้สูงอายุระยะยาว

ผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงและต้องการการดูแลระยะยาว มีความต้องการด้านสุขภาพอนามัยในช่องปากมากกว่าประชากรกลุ่มอื่น ปัญหาสุขภาพช่องปากที่พบ ได้แก่ ฟันผุ ปริทันต์ ภาวะปากแห้ง การติดเชื้อรา และปัญหาสุขภาพช่องปากอื่นๆ เช่น ปัญหาจากภาวะสุขภาพของระบบต่างๆ ที่มีผลต่อสุขภาพช่องปากที่ไม่ดี ส่วนปัญหาและอุปสรรคในการดูแลสุขภาพช่องปากของผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงที่อยู่ในสถานดูแลผู้สูงอายุระยะยาว ได้แก่ ขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์ในการดูแลสุขภาพช่องปาก ขาดทันตแพทย์ที่สนใจต่อสุขภาพช่องปากของผู้สูงอายุในกลุ่มนี้ สถานดูแลผู้สูงอายุในระยะยาวและผู้ดูแลไม่ได้ให้ความสำคัญกับการดูแลสุขภาพช่องปาก รวมถึงผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงปฏิเสธ

การดูแลสุขภาพช่องปาก¹ การดูแลสุขภาพช่องปากเป็นกุญแจสำคัญในการป้องกันวงจรร้าย (The vicious circle) ของภาวะกลืนลำบาก ภาวะมวลกล้ามเนื้อน้อย และโรคปอดบวมจากการสำลักในผู้สูงอายุ ซึ่งการละเลยการดูแลสุขภาพช่องปากของผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงในสถานพยาบาลมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญกับความตระหนักต่อการดูแลสุขภาพช่องปากในผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงของบุคลากรที่เกี่ยวข้อง² ทั้งนี้ ปัญหาด้านสุขภาพช่องปากของผู้สูงอายุอาจทำให้ค่าใช้จ่ายในการจัดการการดูแลเกี่ยวกับสุขภาพช่องปากสูงขึ้นทั้งในส่วนของภาครัฐและครอบครัวของผู้สูงอายุ ผลที่เกิดขึ้นจากปัญหาสุขภาพช่องปากของผู้สูงอายุทำให้เป็นภาระการดูแลของบุคคลในครอบครัว และส่งผลกระทบต่อตรงต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ

ในปี ค.ศ. 2020 Red และ O'Neal³ ได้ศึกษาถึงการนำแนวปฏิบัติการดูแลสุขภาพช่องปากตามหลักฐานเชิงประจักษ์ไปใช้ในการดูแลสุขภาพช่องปากของผู้สูงอายุที่อยู่ในสถานดูแลผู้สูงอายุ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบความรู้ ทักษะ และทัศนคติในการดูแลสุขภาพช่องปากของผู้สูงอายุของผู้ดูแล จำนวน 29 คนและเปรียบเทียบสุขภาพช่องปากของผู้สูงอายุที่ไม่มีปัญหาการกลืน จำนวน 10 คน หลังการนำแนวปฏิบัติไปใช้ 14 วัน ซึ่งแนวปฏิบัติที่บทวนจากหลักฐานเชิงประจักษ์

ที่ครอบคลุมการดูแลสุขภาพช่องปากสำหรับผู้สูงอายุ 4 กลุ่ม ได้แก่ ผู้สูงอายุที่มีฟันปลอมทั้งหมดหรือบางส่วน ผู้สูงอายุที่มีฟันธรรมชาติ ผู้สูงอายุที่ไม่มีฟันธรรมชาติและฟันปลอม และผู้สูงอายุที่มีพฤติกรรมต่อต้านการดูแลสุขภาพช่องปาก ผลการศึกษาพบว่า ความรู้ของผู้ดูแลในการดูแลสุขภาพช่องปากของผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นโดยเฉลี่ยจาก 88.8 เป็น 97.7 ($Z = -2.308, p = .021$) สำหรับการประเมินสุขภาพช่องปากของผู้สูงอายุ ผู้วิจัยใช้แบบประเมิน The Oral Health Assessment Tool (OHAT)⁴ เพื่อประเมินสุขภาพช่องปากของผู้สูงอายุ จำนวน 3 ครั้ง คือ ก่อนการนำแนวปฏิบัติไปใช้ ภายหลังจากการนำแนวปฏิบัติไปใช้ 1 สัปดาห์ และ 2 สัปดาห์ ซึ่งพบว่าสุขภาพช่องปากของผู้สูงอายุดีขึ้นกว่าก่อนนำแนวปฏิบัติไปใช้ ($F = 14.2, p = .001$) นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ให้ข้อเสนอแนะว่า ทีมสหสาขาวิชาชีพที่ดูแลผู้สูงอายุในสถานดูแลผู้สูงอายุ ควรร่วมกันพัฒนาและจัดทำแนวปฏิบัติเพื่อนำไปใช้ในการดูแลสุขภาพช่องปากของผู้สูงอายุ จะเห็นได้ว่าการใช้แนวปฏิบัติในการดูแลสุขภาพช่องปากสำหรับผู้สูงอายุ เป็นประโยชน์ต่อผู้สูงอายุและผู้ที่เกี่ยวข้องในการดูแลผู้สูงอายุ บุคลากรสาธารณสุขหรือทีมสหสาขาวิชาชีพที่ดูแลผู้สูงอายุในสถานบริการสุขภาพระดับต่าง ๆ จึงควรร่วมกันพัฒนาหรือจัดทำแนวปฏิบัติการดูแลสุขภาพช่องปากสำหรับผู้สูงอายุในแต่ละสถานบริการสุขภาพ เพื่อให้สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุ

ในปี พ.ศ. 2564 ประเทศไทยมีสัดส่วนประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปสูงมากกว่าร้อยละ 20 หรือเป็น “สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์” และจะเป็น “สังคมสูงวัยระดับสุดยอด” เมื่อมีสัดส่วนประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปสูงถึงร้อยละ 28 ในปี พ.ศ. 2574 ซึ่งจังหวัดลำปางเป็นจังหวัดที่มีดัชนีการสูงวัยมากเป็นอันดับที่ 2 ของประเทศ⁵ การเพิ่มจำนวนของผู้สูงอายุและอายุคาดเฉลี่ยที่ยืนยาวขึ้น ส่งผลกระทบต่อการจัดการบริการสุขภาพที่เกี่ยวข้องกับปัญหาโรคเรื้อรัง และภาวะความเสี่ยงของร่างกายและจิตใจ ทำให้ผู้สูงอายุจำนวนหนึ่งเกิดภาวะทุพพลภาพ ต้องการการพึ่งพาและความช่วยเหลือจากบริการด้านสุขภาพและสังคม สำหรับปัญหาภายในช่องปากที่พบบ่อยในกลุ่มผู้สูงอายุ ได้แก่ ปัญหาฟันผุที่บริเวณพื้นผิวของรากฟัน ปัญหาเสียวฟัน ปัญหาปากแห้ง และปัญหาสุขภาพที่เป็นอยู่ เช่น โรคเบาหวาน โรคหัวใจ โรคมะเร็ง อื่น ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพช่องปาก ปัญหาการใส่ฟันปลอม และปัญหา

โรคเหงือก⁶ อาจกล่าวได้ว่า ปัญหาสุขภาพช่องปากในผู้สูงอายุเป็นประเด็นสำคัญของปัญหาสุขภาพของผู้สูงอายุในประเทศไทย การจัดการด้านทันตสาธารณสุขและการดูแลสุขภาพช่องปากจึงควรครอบคลุมทั้งผู้สูงอายุที่อยู่ในชุมชนและผู้สูงอายุที่เข้ารับการรักษาอยู่ในโรงพยาบาล

การศึกษาของ สุภาพร ผุดผ่อง⁷ เรื่อง ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมดูแลสุขภาพช่องปากของผู้สูงอายุในอำเภอวังสามสี จังหวัดอุบลราชธานี จากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 409 คน พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีพฤติกรรมดูแลสุขภาพช่องปาก อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 1.78, S.D. = 0.37$) ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมดูแลสุขภาพช่องปากอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ ปัจจัยส่วนบุคคล คือ เพศ และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ปัจจัยนำ คือ ความรู้เรื่องการดูแลสุขภาพช่องปาก ทักษะคิดเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพช่องปาก และความเชื่อด้านสุขภาพช่องปาก ปัจจัยเอื้อ คือ การมีอุปกรณ์ในการทำความสะอาดช่องปาก และการเข้ารับบริการทันตกรรม และปัจจัยเสริม คือ การได้รับการสนับสนุนจากบุคคล การได้รับข้อมูลข่าวสารจากแหล่งต่างๆ และเนื้อหาที่ได้รับเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพช่องปาก ส่วนการศึกษาของ อาณัติ มาตระกูล และคณะ⁸ พบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการทำความสะอาดช่องปากของผู้สูงอายุติดเตียงโดยผู้ดูแลในจังหวัดกระบี่ ที่เป็นปัจจัยจากตัวผู้สูงอายุ ได้แก่ ระดับความสามารถในการปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน (Modified Barthel Index; MBI) ความสามารถในการรับประทานอาหารทางปาก ลักษณะอาหารที่รับประทาน และปัจจัยจากผู้ดูแล ได้แก่ ประสิทธิภาพการได้รับคำแนะนำการดูแลสุขภาพช่องปากของผู้สูงอายุ ความรู้และทัศนคติในการจัดการกับอุปสรรคจากความร่วมมือของผู้สูงอายุในการทำทำความสะอาดช่องปาก และแรงจูงใจในการทำทำความสะอาดช่องปากของผู้สูงอายุ กล่าวได้ว่า การศึกษาถึงปัจจัยที่สัมพันธ์กับการดูแลสุขภาพช่องปากของผู้สูงอายุ จะทำให้บุคลากรสาธารณสุขและผู้ดูแลเข้าใจถึงสาเหตุของปัญหาสุขภาพช่องปากของผู้สูงอายุได้มากขึ้น และสามารถนำข้อมูลต่างๆ เช่น ความสามารถในการปฏิบัติกิจวัตรประจำวันและความสามารถในการรับประทานอาหารทางปากของผู้สูงอายุ การได้รับคำแนะนำการดูแลสุขภาพช่องปากไปปรับใช้ในการดูแลสุขภาพช่องปากผู้สูงอายุได้

ในปี พ.ศ. 2562 สุภาพร พลายนูญ ศึกษาเรื่อง การพัฒนาและประเมินผลแนวปฏิบัติการพยาบาล ในการดูแลสุขภาพช่องปากในผู้ป่วยที่มีภาวะฟังก โดยขั้นตอนการพัฒนาแนวปฏิบัติการพยาบาลในการดูแลสุขภาพช่องปาก ผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดของ สภาวิชาชีพทางการแพทย์และสาธารณสุขแห่งชาติ ประเทศออสเตรเลีย (NHMRC, 1999) ประกอบด้วย 3 ระยะ (12 ขั้นตอน) ได้แก่ ระยะที่ 1 พัฒนาแนวปฏิบัติการพยาบาล ระยะที่ 2 การเผยแพร่และส่งเสริม การใช้แนวปฏิบัติ และระยะที่ 3 การประเมินผลแนวปฏิบัติ ซึ่งได้แนวปฏิบัติการพยาบาลในการดูแลสุขภาพช่องปาก ในผู้ป่วยที่มีภาวะฟังกทั้งผู้ป่วยที่ใส่ท่อช่วยหายใจและ ไม่ใส่ท่อช่วยหายใจ และรวมถึงผู้ป่วยที่ไม่อ้าปาก ประกอบด้วย 4 หมวด คือ 1) การประเมินสภาพช่องปาก 2) การเลือกผลิตภัณฑ์และอุปกรณ์ในการดูแลสุขภาพช่องปาก 3) การดูแลสุขภาพช่องปาก และ 4) การให้ความรู้เรื่องการดูแลสุขภาพช่องปากแก่ผู้ดูแล และพบว่า ผู้ป่วยทั้งที่ใส่ท่อช่วยหายใจและไม่ใส่ท่อช่วยหายใจ มีสุขภาพช่องปากดีขึ้นภายหลังได้รับการดูแลตามแนวปฏิบัติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($Z = -3.21, p = .001$) การศึกษาครั้งนี้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญ ขั้นตอนการพัฒนาแนวปฏิบัติ และหมวดหมู่ของแนวปฏิบัติการพยาบาลในการดูแลสุขภาพช่องปาก ซึ่งสามารถนำไปเป็นแนวทางและประยุกต์ใช้ในการพัฒนาหรือจัดทำแนวปฏิบัติในการดูแลสุขภาพช่องปากสำหรับผู้สูงอายุในสถานบริการสุขภาพอื่นได้

พื้นที่รับผิดชอบของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านฮ่องห้า (รพ.สต.บ้านฮ่องห้า) อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง มีผู้สูงอายุที่มีภาวะฟังก จำนวน 40 คน การศึกษาของ สุมิตรา วิชา และคณะ¹⁰ เรื่อง การศึกษารูปแบบเครือข่ายบริการสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุกลุ่มติดบ้านและกลุ่มติดเตียง ในเขตรับผิดชอบของ รพ.สต.บ้านฮ่องห้า พบว่า ผู้สูงอายุที่มีภาวะฟังก กลุ่มติดบ้าน มีความผิดปกติของช่องปาก ร้อยละ 56.00 และกลุ่มติดเตียงมีความผิดปกติของช่องปาก ร้อยละ 66.67 จากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นของผู้วิจัย พบว่า ผู้สูงอายุที่มีภาวะฟังกทุกคนมีลูกหลานหรือญาติ ในครอบครัวคอยดูแลด้านสุขอนามัย เช่น การดูแลความสะอาดของร่างกาย การดูแลช่วยเหลือขณะเคลื่อนไหว การฟื้นฟูสภาพหลังการเจ็บป่วยเรื้อรัง ส่วนการดูแลสุขภาพช่องปากไม่ได้ดูแลอย่างเฉพาะเจาะจง เป็นการดูแล

โดยทั่วไปที่เน้นเฉพาะการแปรงฟันและการบ้วนปาก ซึ่งพบปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพช่องปาก ได้แก่ ควบคบน้ำ/เศษอาหาร ฟันโยก ปวดฟัน แปรงฟันไม่ถูกวิธี อุปกรณ์ในการแปรงฟันหรือดูแลสุขภาพช่องปากไม่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุติดเตียง ถอนฟันแล้วไม่ใส่ฟันปลอม ใส่ฟันปลอมแล้วหลุดเคี้ยวอาหารไม่ได้ มีแผลในช่องปาก มีกลิ่นปาก ฟันบนหลุดทั้งหมดเหลือฟันล่าง 1-2 ซี่ ต้องใช้เหยือกเคี้ยวอาหาร เคี้ยวอาหารแข็งไม่ได้ และรับประทานอาหารได้น้อยลง รพ.สต.บ้านฮ่องห้า มีการคัดกรองสุขภาพช่องปาก การให้ความรู้ในการดูแลสุขภาพช่องปาก และการส่งต่อผู้สูงอายุที่มีปัญหาฟันผุหรือสุขภาพช่องปาก โดยทันตบุคลากรของโรงพยาบาลแม่ทะตามแผนที่กำหนดไว้ ซึ่งบางครั้งการลงพื้นที่ของทันตบุคลากรโรงพยาบาลแม่ทะ ไม่สามารถลงพื้นที่ได้ตามแผน ทำให้การบริการสุขภาพช่องปากไม่ต่อเนื่อง

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงต้องการให้ผู้สูงอายุที่มีภาวะฟังกในพื้นที่ รพ.สต.บ้านฮ่องห้า มีสุขภาพช่องปากที่ดีขึ้น โดยการนำแนวปฏิบัติการดูแลสุขภาพช่องปากของผู้สูงอายุที่มีภาวะฟังกที่ร่วมกันจัดทำโดย อาจารย์พยาบาลในสถาบันการศึกษา พยาบาลวิชาชีพ รพ.สต.บ้านฮ่องห้า และทันตบุคลากรโรงพยาบาลแม่ทะ ไปใช้เพื่อเปรียบเทียบสุขภาพช่องปากของผู้สูงอายุที่มีภาวะฟังกก่อนและหลังการใช้แนวปฏิบัติ ซึ่งคาดว่าจะการนำแนวปฏิบัติที่จัดทำขึ้นไปใช้ในการดูแลสุขภาพช่องปาก จะเกิดประโยชน์โดยตรงกับผู้สูงอายุที่มีภาวะฟังก และทำให้ทันตบุคลากรและพยาบาลวิชาชีพในพื้นที่ มีแนวปฏิบัติที่ดีในการดูแลสุขภาพช่องปากสำหรับผู้สูงอายุที่มีภาวะฟังกในชุมชน

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยกึ่งทดลอง (Quasi-experimental research) ชนิดหนึ่งกลุ่มวัดผลก่อนและหลังการทดลอง (one group pretest-posttest design) เพื่อเปรียบเทียบสุขภาพช่องปากของผู้สูงอายุที่มีภาวะฟังกในชุมชน ก่อนและหลังการใช้แนวปฏิบัติของบุคลากรสาธารณสุขในการดูแลสุขภาพช่องปาก โดยทันตบุคลากรและพยาบาลวิชาชีพ ระหว่างเดือนกรกฎาคม - พฤศจิกายน 2565

การวิจัยนี้ได้รับการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยเกี่ยวกับมนุษย์ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนครลำปาง คณะพยาบาลศาสตร์ สถาบัน

พระบรมราชชนก เมื่อวันที่ 5 มกราคม 2565 เอกสารรับรองเลขที่ E 2565-004 ซึ่งหลังจากได้รับการอนุมัติจากคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัย ผู้วิจัยนำเอกสารชี้แจงข้อมูลสำหรับกลุ่มประชากรหรือกลุ่มตัวอย่างที่มีส่วนร่วมในงานวิจัย ซึ่งเอกสารจะชี้แจงรายละเอียดเกี่ยวกับวัตถุประสงค์การวิจัย วิธีการดำเนินการวิจัย และระยะเวลาที่ทำการศึกษา ทั้งนี้กลุ่มตัวอย่างมีสิทธิ์ถอนตัวออกจากโครงการวิจัยนี้โดยไม่มีผลกระทบใดๆต่อกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น กลุ่มตัวอย่างมีสิทธิ์ที่จะตอบหรือไม่ตอบคำถามใดๆ ที่กลุ่มตัวอย่างไม่สะดวกใจ เมื่อกลุ่มตัวอย่างยินยอมเข้าร่วมวิจัย ผู้วิจัยให้กลุ่มตัวอย่างลงนามในใบยินยอมเข้าร่วมวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากร คือ ผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงในพื้นที่รับผิดชอบของ รพ.สต.บ้านฮ่องห้า จำนวน 40 คน

1.2 กลุ่มตัวอย่าง: ผู้วิจัยพิจารณาเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยไม่ใช้หลักความน่าจะเป็น (non-probability sampling) แบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Random Sampling) เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสมตรงกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย¹¹ ได้กลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงจำนวน 12 คน โดยมีเกณฑ์การคัดเลือก / คัดออก ดังนี้

เกณฑ์การคัดเลือก

- มีคะแนนความสามารถในการประกอบกิจวัตรประจำวัน (Barthel Activities of Daily Living: ADL) น้อยกว่าหรือเท่ากับ 11¹²

- ความรู้สึกตัวอยู่ในระดับปกติ (alert) สามารถรับรู้และสื่อสารกับผู้อื่นได้ดี

- สมัครใจและยินยอมให้ความร่วมมือในการวิจัย

เกณฑ์การคัดออก

- เกิดปัญหาหรือภาวะสุขภาพในระยะเฉียบพลันหรือวิกฤติ

- เข้าร่วมการวิจัยไม่ครบระยะเวลาตามที่กำหนด

2. เครื่องมือและการหาคุณภาพเครื่องมือ

2.1 เครื่องมือการวิจัย ประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่

- ส่วนที่ 1 แบบบันทึกข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย เพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา อาชีพปัจจุบัน รายได้เฉลี่ยทั้งหมด ของครอบครัวต่อเดือน แหล่งที่มาของรายได้ จำนวนผู้ดูแลหลัก โรคประจำตัว การประเมินด้านความสามารถในการประกอบกิจวัตรประจำวัน (Barthel Activities of Daily Living : ADL) และการคัดกรองภาวะโภชนาการในผู้สูงอายุ (Mini Nutritional Assessment : MNA Short form)¹³

- ส่วนที่ 2 แบบประเมินสุขภาพช่องปากผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิง ผู้วิจัยใช้แบบประเมินสุขภาพช่องปากในผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงของ สมาคมทันตศัลยกรรมและเวชศาสตร์ผู้สูงอายุไทย¹⁴ และกองทันตสาธารณสุข สำนักอนามัยกรุงเทพมหานคร (Oral Health Assessment Tool, OHAT)¹⁵ ซึ่ง Chalmers¹⁶ ได้ทดสอบและประเมินมาก่อนแล้วว่าแบบประเมินสุขภาพช่องปาก OHAT มีความเชื่อถือได้และเป็นเครื่องมือที่เหมาะสม สำหรับใช้ประเมินและคัดกรองสุขภาพช่องปากของผู้สูงอายุที่ต้องการการดูแลในระยะยาว (long term care) ผู้สูงอายุที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา หรือผู้สูงอายุที่มีภาวะสมองเสื่อม⁴ แบบประเมินสุขภาพช่องปากผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิง ประกอบด้วยการประเมินลักษณะที่พบ 8 รายการ ได้แก่ ริมฝีปาก ลิ้น เหงือกและเนื้อเยื่อช่องปาก น้ำลาย ฟันธรรมชาติ ฟันเทียม ความสะอาดภายในช่องปาก และอาการเจ็บปวด แต่ละรายการมีคะแนน 0-2 คะแนน และมีคะแนนรวม 8 รายการ อยู่ระหว่าง 0-16 คะแนน ซึ่งคะแนนรวมต่ำหมายถึงสุขภาพช่องปากดีกว่าคะแนนรวมสูง โดยมีเกณฑ์ให้คะแนนดังนี้

บริเวณที่ตรวจ	ลักษณะ	คะแนน
- ริมนิปาก (Lips)	- มีความชุ่มชื้น เรียบ มีสีชมพู - แห้ง แตก หรือมีสีแดงที่มุมปาก - บวมหรือมีก้อนเนื้อ มีรอยขาวหรือสีแดง มีแผล มีเลือดออก หรือมีแผลที่มุมปาก	0 1 2
- ลิ้น (Tongue)	- ปกติ ชุ่มชื้น ผิวหยาบหรือไม่เรียบ มีสีชมพู - มีรอยสีแดง ลิ้นเรียบหรือเลี่ยน มีร่องหรือรอยแยก มีคราบขึ้นบนลิ้น - มีรอยสีแดงและ/หรือรอยสีขาว เป็นแผล บวม	0 1 2
- เหงือกและเนื้อเยื่อช่องปาก (Gums and tissues)	- มีความชุ่มชื้น เรียบ มีสีชมพู ไม่มีเลือดออก - แห้ง เป็นเงา ขรุขระ แดง บวม มีแผล รอยแดง หรือระคายเคืองจากฟันเทียมกดทับ 1 ตำแหน่ง - บวม มีเลือดออก มีหนอง เป็นแผล มีรอยสีขาวหรือสีแดงโดยทั่วไป บริเวณใต้ฐานฟันเทียม	0 1 2
- น้ำลาย (Saliva)	- เนื้อเยื่ออ่อนชุ่มชื้น น้ำลายไม่ข้น ไหลลื่น - เนื้อเยื่ออ่อนแห้ง น้ำลายเหนียว น้ำลายน้อย หรือผู้สูงอายุรู้สึกปากแห้ง - เนื้อเยื่ออ่อนแห้งแดง มีน้ำลายน้อยมากหรือข้นมาก หรือไม่มีน้ำลายเลย ผู้สูงอายุบ่นว่าปากแห้ง	0 1 2
- ฟันธรรมชาติ (Natural teeth) ( ) มี ( ) ไม่มี	- ไม่มีตัวฟันผุหรือแตก ไม่มีเศษซากฟัน - ตัวฟันสึกมากหรือฟันโยกเล็กน้อย มีตัวฟันผุหรือฟันแตก หรือเศษซากฟัน 3-1 ซี่ - ฟันสึกมาก ฟันโยกมาก มีฟันผุหรือฟันแตก หรือเศษซากฟันตั้งแต่ 4 ซี่ขึ้นไป หรือมีฟันเหลือน้อยกว่า 4 ซี่ และยังมีฟันปลอม	0 1 2
- ฟันเทียม (Dentures) ( ) มี ระบุ บน / ล่าง ( ) ไม่มี	- ใส่ฟันเทียมชุดนี้เป็นประจำ ไม่มีส่วนแตก หัก ช้ำรูด - มีส่วนแตก หัก ช้ำรูด 1 ตำแหน่ง ใส่ฟันเทียมบ้างบางเวลา เช่น 2-1 ชั่วโมง/วัน ฟันเทียมหลวมชนิดน้อย - มีส่วนแตก หัก ช้ำรูด มากกว่า 1 ตำแหน่ง ฟันเทียมหายหรือไม่ได้ใส่ ฟันเทียมหลวมมากหรือต้องใช้กาวยึดฟันเทียม	0 1 2
- ความสะอาดภายในช่องปาก (Oral cleanliness)	- สะอาด ไม่มีเศษอาหารติด ไม่มีหินปูนติดที่ฟันหรือฟันเทียม - พบเศษอาหาร หรือคราบจุลินทรีย์ หรือหินปูน 2-1 ตำแหน่ง ในช่องปากหรือบางตำแหน่งของฟันเทียม หรือมีกลิ่นปาก - พบเศษอาหาร หรือคราบจุลินทรีย์ หรือหินปูนเกาะเกือบทั่วไปในช่องปาก หรือฟันเทียมแทบทุกส่วน หรือมีกลิ่นปากรุนแรง	0 1 2
- อาการเจ็บปวด (Dental pain)	- ไม่บ่นว่าเจ็บหรือปวด ไม่มีพฤติกรรมแสดงอาการเจ็บปวด หรืออาการแสดงในช่องปาก - บ่นว่าเจ็บปวดและ/หรือมีพฤติกรรมแสดงอาการเจ็บปวด เช่น กัดริมฝีปาก ไม่รับประทานอาหาร อารมณ์ไม่ดี ก้าวร้าว เข้ามือตึงแถวรอบๆ ปาก หรือบริเวณใบหน้า - มีอาการแสดงชัดเจน เช่น เหงือกบวม ฟันแตก บวมบริเวณแก้มหรือเหงือก มีแผล บ่นว่าเจ็บปวดและ/หรือมีพฤติกรรมแสดงอาการเจ็บปวด เช่น ไม่รับประทานอาหาร อารมณ์ไม่ดี ก้าวร้าว เข้ามือตึงแถวรอบๆ ปาก หรือบริเวณใบหน้า	0 1 2

- ส่วนที่ 3 แนวปฏิบัติของบุคลากรสาธารณสุขในการดูแลสุขภาพช่องปากของผู้สูงอายุที่มีภาวะฟังกืง เป็นแนวปฏิบัติที่ร่วมกันจัดทำโดยอาจารย์พยาบาลในสถาบันการศึกษา พยาบาลวิชาชีพ รพ.สต.บ้านฮ่องห้า และทันตบุคลากรโรงพยาบาลแม่ทะ โดยดำเนินการตามขั้นตอนของรูปแบบการพัฒนาแนวปฏิบัติตามหลักฐานเชิงประจักษ์ของไอโอวา (The IOWA Model of Evidence-Based Practice 2017) ซึ่งประกอบด้วย 7 ขั้นตอน ได้แก่ A B, C, D, F, G, H ดังนี้¹⁷

A – การวิเคราะห์ประเด็นปัญหา (Problem identification) : ผู้วิจัยเลือกประเด็นปัญหาสุขภาพช่องปากของผู้สูงอายุที่มีภาวะฟังกืง ซึ่งเป็นด้านสาธารณสุขสำคัญที่เชื่อมโยงกับปัญหาสุขภาพด้านอื่นๆ ของผู้สูงอายุที่มีภาวะฟังกืง โดยการจัดทำแนวปฏิบัติของบุคลากรสาธารณสุขในการดูแลสุขภาพช่องปากของผู้สูงอายุที่มีภาวะฟังกืง จะช่วยส่งเสริมให้ผู้สูงอายุที่มีภาวะฟังกืงสุขภาพช่องปากที่ดีขึ้น เนื่องจากพื้นที่รับผิดชอบของ รพ.สต.บ้านฮ่องห้า ยังไม่เคยมีการนำแนวปฏิบัติในการดูแลสุขภาพช่องปากสำหรับผู้สูงอายุที่มีภาวะฟังกืงไปใช้

B – ระดับการจัดการประเด็นปัญหา (Problem organization level): ผู้วิจัยเห็นว่าปัญหาสุขภาพช่องปากของผู้สูงอายุที่มีภาวะฟังกืงเป็นประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ซึ่งการมีสุขภาพช่องปากที่ไม่ดีจะส่งผลให้คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุลดลง¹⁸ และการดูแลสุขภาพช่องปากเป็นส่วนสำคัญในการป้องกันภาวะกลิ่นลำปาก ภาวะมวลกล้ามเนื้อน้อย และโรคปอดบวมจากการสำลักในผู้สูงอายุ² และส่งผลให้คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุดีขึ้น

C – จัดทีมร่วมทำงาน (Form team work): ผู้วิจัยกำหนดทีมผู้ร่วมทำงานจัดทำแนวปฏิบัติของบุคลากรสาธารณสุขในการดูแลสุขภาพช่องปากของผู้สูงอายุที่มีภาวะฟังกืง ประกอบด้วย อาจารย์พยาบาลจากสถาบันการศึกษา 2 คน พยาบาลวิชาชีพใน รพ.สต.บ้านฮ่องห้า 2 คน และทันตบุคลากรของแผนกทันตกรรม รพ.แม่ทะ 2 คน

D – ทบทวนหลักฐานเชิงประจักษ์ (Research evidence collection) : ทีมผู้ร่วมทำงานจัดทำแนวปฏิบัติ กำหนดการประเมินคุณค่าหลักฐานเชิงประจักษ์ที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพช่องปาก

ผู้สูงอายุที่มีภาวะฟังกืง โดยการจัดระดับความน่าเชื่อถือของหลักฐานเชิงประจักษ์ตามเกณฑ์ของสถาบันโจแอนนาบริกซ์^{14,15} ประกอบด้วยเกณฑ์การประเมินคุณค่าหลักฐานเชิงประจักษ์ 5 ระดับ ดังนี้

ระดับ 1 เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่มีความน่าเชื่อถือมากที่สุดจากแบบการวิจัยเชิงทดลอง

1 a เป็นหลักฐานจากการทดลองแบบสุ่มและมีกลุ่มควบคุมตัวแปรอย่างเป็นระบบ

1 b เป็นหลักฐานจากการทดลองแบบสุ่มและมีกลุ่มควบคุมตัวแปรและงานวิจัยแบบอื่น ๆ อย่างเป็นระบบ

1 c เป็นหลักฐานที่มาจากงานวิจัยการทดลองแบบสุ่มและมีกลุ่มควบคุมตัวแปร

1 d เป็นหลักฐานที่มาจากงานวิจัยการทดลองที่มีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างไม่สมบูรณ์

ระดับ 2 เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่มาจากการวิจัยแบบกึ่งทดลอง

2 a เป็นหลักฐานจากการทดลองแบบกึ่งทดลองอย่างเป็นระบบ

2 b เป็นหลักฐานจากการทดลองและงานวิจัยที่มีความน่าเชื่อถือน้อยกว่าอย่างเป็นระบบ

2 c เป็นหลักฐานจากงานวิจัยแบบกึ่งทดลองชนิดไปข้างหน้า

2 d เป็นหลักฐานจากการวิจัยที่มีการสุ่มกลุ่มควบคุมและกลุ่มทดลอง ทดสอบก่อน-หลังการทดลอง หรือการวิจัยชนิดไปข้างหลัง

ระดับ 3 เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่มาจากการวิจัยโดยการสังเกตเชิงวิเคราะห์

3a เป็นหลักฐานจากการทบทวนที่เทียบเคียงงานวิจัยการศึกษาจากเหตุไปหาผลอย่างเป็นระบบ

3b เป็นหลักฐานจากการทบทวนที่เทียบเคียงงานวิจัยการศึกษาจากเหตุไปหาผลและงานวิจัยที่มีความน่าเชื่อถือน้อยกว่าอย่างเป็นระบบ

3c เป็นหลักฐานจากงานวิจัยเชิงวิเคราะห์แบบไปข้างหน้า จากเหตุไปหาผลแบบมีกลุ่มควบคุม

3d เป็นหลักฐานจากงานวิจัยเชิงวิเคราะห์แบบย้อนหลัง จากผลไปหาเหตุ

3e เป็นหลักฐานจากงานวิจัยโดยการสังเกตแบบไม่มีกลุ่มควบคุม

ระดับ 4 เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่มาจาก การวิจัยโดยการสังเกตเชิงพรรณนา

4 a เป็นหลักฐานจากการทบทวนงานวิจัยเชิงพรรณนา อย่างเป็นระบบ

4 b เป็นหลักฐานจากการวิจัย ณ จุดเวลาใดเวลาหนึ่งแบบตัดขวาง

4 c เป็นหลักฐานจากการวิจัยที่รายงานกลุ่มตัวอย่าง

4 d เป็นหลักฐานจากการวิจัยที่เป็น การศึกษาความสัมพันธ์ของตัวแปร

ระดับ 5 เป็นหลักฐานที่เป็นการวิเคราะห์ จากข้อคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ

5 a เป็นหลักฐานจากการทบทวนข้อคิดเห็น และประสบการณ์ของผู้เชี่ยวชาญ

5 b เป็นหลักฐานจากความคิดเห็นโดยส่วนใหญ่ของผู้เชี่ยวชาญ

5 c เป็นหลักฐานจากข้อคิดเห็นและ ประสบการณ์ของผู้เชี่ยวชาญเพียงคนเดียว

การทบทวนหลักฐานเชิงประจักษ์เพื่อนำไป จัดทำแนวปฏิบัติของบุคลากรสาธารณสุขในการดูแล สุขภาพช่องปากของผู้สูงอายุที่มีภาวะฟันผุ มีวัตถุประสงค์ ให้ทันตบุคลากร และพยาบาลวิชาชีพในพื้นที่ รพ.สต.บ้านสองห้า มีแนวทางในการดูแลอนามัยช่องปาก ของผู้สูงอายุในชุมชน สร้างความสุขสบาย และคุณภาพ ชีวิตที่ดีแก่ผู้สูงอายุที่มีภาวะฟันผุในชุมชน โดยจัดทำแนว ปฏิบัติออกเป็นหมวดกิจกรรม 4 หมวด^{14,15} ดังนี้

หมวดที่ 1 การประเมินสุขภาพช่องปาก ผู้สูงอายุที่มีภาวะฟันผุ

หมวดที่ 2 อุปกรณ์และผลิตภัณฑ์ใน การดูแลสุขภาพช่องปาก

หมวดที่ 3 วิธีทำความสะอาดและดูแล สุขภาพช่องปาก

หมวดที่ 4 การให้ความรู้เรื่องการดูแล สุขภาพช่องปากแก่ผู้ดูแล

F – ทดลองนำแนวปฏิบัติไปใช้ (Practice change pilot) : ผู้วิจัยนำแนวปฏิบัติของบุคลากร สาธารณสุขในการดูแลสุขภาพช่องปากของผู้สูงอายุ

ที่มีภาวะฟันผุ ที่ผ่านการตรวจสอบจากผู้ทรงคุณวุฒิ 3 คน ประกอบด้วย ทันตแพทย์เชี่ยวชาญ หัวหน้าแผนก ทันตกรรม โรงพยาบาลแม่ทะ นายแพทย์เชี่ยวชาญ ด้านเวชศาสตร์ชุมชน อำเภอแม่ทะ และอาจารย์พยาบาล ผู้เชี่ยวชาญด้านการดูแลผู้สูงอายุ วิทยาลัยพยาบาล บรมราชชนนี นครลำปาง และนำแนวปฏิบัติที่ปรับ แก้ไขแล้วไปทดลองใช้กับกลุ่มผู้สูงอายุที่มีภาวะฟันผุ ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างจำนวน 6 คนตามจำนวนผู้นำแนวปฏิบัติ ไปใช้ คือ อาจารย์พยาบาลจากสถาบันการศึกษา 2 คน พยาบาลวิชาชีพใน รพ.สต.บ้านสองห้า 2 คน และ ทันตบุคลากรของแผนกทันตกรรม รพ.แม่ทะ 2 คน โดยมี ผู้ดูแลผู้สูงอายุที่มีภาวะฟันผุเข้ามามีส่วนร่วมระหว่าง การทดลองนำแนวปฏิบัติไปใช้ จากนั้นทีมผู้ร่วมทำงานจัดทำ แนวปฏิบัติซึ่งเป็นผู้นำแนวปฏิบัติไปทดลองใช้มาประชุม ร่วมกัน เพื่อสรุปเป็นแนวปฏิบัติของบุคลากรสาธารณสุข ในการดูแลสุขภาพช่องปากของผู้สูงอายุที่มีภาวะฟันผุ ฉบับสมบูรณ์ และนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล จากกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดไว้

G – นำแนวปฏิบัติไปใช้และประเมินผล ระหว่างการนำไปใช้ (Implementation and continuation evaluation) : ผู้วิจัยให้พยาบาลวิชาชีพใน รพ.สต. บ้านสองห้า และทันตบุคลากร รพ.แม่ทะ ประเมินผล สุขภาพช่องปากผู้สูงอายุที่มีภาวะฟันผุ ก่อนนำ แนวปฏิบัติของบุคลากรสาธารณสุขในการดูแลสุขภาพ ช่องปากของผู้สูงอายุที่มีภาวะฟันผุในชุมชนไปใช้ กับกลุ่มตัวอย่าง ปฏิบัติการดูแลสุขภาพช่องปากตามวิธี ในแนวปฏิบัติ และประเมินผลสุขภาพช่องปาก โดยพยาบาลวิชาชีพและทันตบุคลากร ระหว่างการนำ แนวปฏิบัติไปใช้ 2 ครั้ง ได้แก่ ภายหลังจากการใช้ แนวปฏิบัติ 1 สัปดาห์ และ 2 สัปดาห์ ทั้งนี้ ผู้วิจัย ใช้แผนภูมิแนวปฏิบัติของบุคลากรสาธารณสุขใน การดูแลสุขภาพช่องปากผู้สูงอายุที่มีภาวะฟันผุในชุมชน ซึ่งดัดแปลงมาจากแผนภูมิการนำแนวปฏิบัติทางคลินิก สำหรับการดูแลอนามัยช่องปากผู้สูงอายุที่มีภาวะฟันผุ ของสมาคมแพทยศาสตร์และเวชศาสตร์ผู้สูงอายุไทย¹⁴ เป็นแนวทางในการนำแนวปฏิบัติไปใช้ ดังแผนภูมินี้

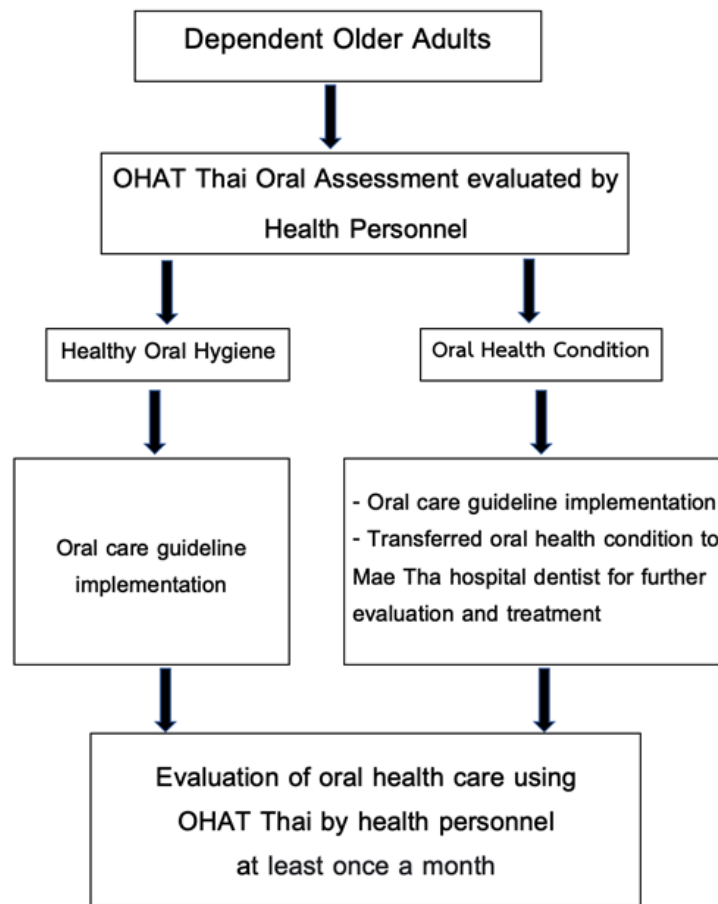

Chart 1 Guidelines for Implementing the Practice Guideline of Health Personnel on Oral Health Care for the Dependent Older Adults in the Community

H – สรุปผลและเผยแพร่การนำแนวปฏิบัติไปใช้ (result disseminating): ผู้วิจัยจัดประชุมสรุปผลการนำแนวปฏิบัติของบุคลากรสาธารณสุขในการดูแลสุขภาพช่องปากผู้สูงอายุที่มีภาวะฟิงฟิงไปใช้ ให้กับผู้เกี่ยวข้อง ได้แก่ พยาบาลวิชาชีพที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ รพ.สต. บ้านฮ่องห้า และทันตบุคลากร รพ.แม่ทะ

2.2 การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือการวิจัย

2.2.1 เครื่องมือวิจัยส่วนที่ 2 เป็นแบบประเมินสุขภาพช่องปากผู้สูงอายุที่มีภาวะฟิงฟิง (Oral Health Assessment Tool, OHAT) ซึ่งเป็นแบบประเมินสุขภาพช่องปากในผู้สูงอายุที่ใช้ในประเทศไทย^{14,15} และ Chalmers¹⁶ ได้ทดสอบและประเมินมาก่อนแล้วว่าแบบประเมินสุขภาพช่องปาก OHAT มีความเชื่อถือได้และเป็นเครื่องมือที่เหมาะสมโดยตรวจสอบคุณภาพแบบประเมินสุขภาพช่องปาก OHAT ดังนี้

2.2.1.1 การตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (content validity) ใช้การทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบ (systemic review) เกี่ยวกับเครื่องมือหรือแบบประเมินช่องปาก และการปรึกษาหารือและพิจารณา ร่วมกันระหว่างผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้องในสาขาทันตกรรมผู้สูงอายุ การดูแลผู้สูงอายุภาวะสมองเสื่อม และการดูแลผู้สูงอายุที่อยู่ในสถานบริการผู้สูงอายุ ได้แก่ ทันตแพทย์ พยาบาลวิชาชีพ หัวหน้าพยาบาล ทันตบุคลากร และผู้ดูแลผู้สูงอายุ จำนวนรวม 21 คน จากนั้นนำไปวิเคราะห์ และได้ข้อสรุปเป็นรายการประเมินสุขภาพช่องปาก 8 รายการ ได้แก่ ริมฝีปาก ลิ้น เหงือกและเนื้อเยื่อช่องปาก น้ำลาย ฟันธรรมชาติ ฟันเทียม ความสะอาดภายในช่องปาก และอาการเจ็บปวด แต่ละรายการมีคะแนน 0-2 คะแนน และมีคะแนนรวม 8 รายการ อยู่ระหว่าง 0-16 คะแนน

2.2.1.2 การหาค่าความเที่ยง (reliability) โดยการวัดความสอดคล้อง (agreement measurement) ด้วยการวัดสถิติโคเฮนแคปปา (Cohen's Kappa Statistic) วิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ภายในชั้น (intraclass correlation coefficient, ICC) ได้เท่ากับ 0.74 ($p < 0.001$) ซึ่งรายการที่ค่าความเที่ยงระหว่างผู้ประเมิน (inter-rater reliability) อยู่ในระดับปานกลาง (0.47-0.60, $p < 0.001$) ได้แก่ ริมฝีปาก ลิ้น เหงือกและเนื้อเยื่อช่องปาก น้ำลาย และความสะอาดภายในช่องปาก ส่วนรายการที่ค่าความเที่ยงระหว่างผู้ประเมิน (inter-rater reliability) อยู่ในระดับดี (0.61-0.80, $p < 0.001$) ได้แก่ ฟันธรรมชาติ ฟันเทียม และอาการเจ็บปวด

2.2.2 เครื่องมือการวิจัยส่วนที่ 3 เป็นแนวปฏิบัติของบุคลากรสาธารณสุขในการดูแลสุขภาพช่องปากผู้สูงอายุที่มีภาวะฟุ้งฟิงในชุมชน ผู้วิจัยดำเนินการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือการวิจัยส่วนที่ 3 แนวปฏิบัติในการดูแลสุขภาพช่องปากผู้สูงอายุที่มีภาวะฟุ้งฟิงในชุมชน โดยผู้ทรงคุณวุฒิ 3 คน ประกอบด้วย ทันตแพทย์เชี่ยวชาญ หัวหน้าแผนกทันตกรรม โรงพยาบาลแม่ทะ นายแพทย์เชี่ยวชาญด้านเวชศาสตร์ชุมชน ประจำสถานบริการสุขภาพระดับปฐมภูมิ อำเภอแม่ทะ และพยาบาลวิชาชีพชำนาญการพิเศษ (ด้านการสอน) เชี่ยวชาญด้านการดูแลผู้สูงอายุ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครลำปาง และค่านวนค่าดัชนีความตรงเชิงเนื้อหา (content validity index: CVI) ได้เท่ากับ 0.81

3. วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างตามเกณฑ์การคัดเลือกของการวิจัย และภายหลังการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยอธิบายข้อมูลให้กับกลุ่มตัวอย่าง แจกเอกสาร ข้อมูลและแบบขอความยินยอมให้พิจารณา ก่อนตัดสินใจ และให้เวลาตัดสินใจโดยอิสระ หากกลุ่มตัวอย่างยินยอมเข้าร่วมการวิจัย ผู้วิจัยจะให้กลุ่มตัวอย่างได้ลงนามในแบบฟอร์มความยินยอมเข้าร่วมการวิจัย

ขั้นตอนในการเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 จัดประชุมที่รพ.สต.บ้านฮ่องห้า ให้แก่พยาบาลวิชาชีพ รพ.สต.บ้านฮ่องห้า และทันตบุคลากร รพ.แม่ทะ เพื่อชี้แจงทำความเข้าใจ และสร้างความตระหนักในการนำแนวปฏิบัติของบุคลากรสาธารณสุขไปใช้ โดยให้ข้อมูลสุขภาพช่องปากผู้สูงอายุที่มีภาวะฟุ้งฟิงในพื้นที่ รพ.สต.บ้านฮ่องห้า วัตถุประสงค์ และเป้าหมายของการนำ

แนวปฏิบัติไปใช้ การใช้แบบประเมินสุขภาพช่องปาก OHAT ที่แจ่งขั้นตอนและวิธีการของแนวปฏิบัติ

3.2 พยาบาลวิชาชีพ รพ.สต.บ้านฮ่องห้า และทันตบุคลากร รพ.แม่ทะ ประเมินสุขภาพช่องปากผู้สูงอายุที่มีภาวะฟุ้งฟิงที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 12 คน โดยใช้แบบการใช้แบบประเมินสุขภาพช่องปาก OHAT ครั้งที่ 1 ก่อนนำแนวปฏิบัติของบุคลากรสาธารณสุขในการดูแลสุขภาพช่องปากสำหรับผู้สูงอายุที่มีภาวะฟุ้งฟิงไปใช้

3.3 พยาบาลวิชาชีพ รพ.สต.บ้านฮ่องห้า และทันตบุคลากร รพ.แม่ทะ นำแนวปฏิบัติของบุคลากรสาธารณสุขในการดูแลสุขภาพช่องปากสำหรับผู้สูงอายุที่มีภาวะฟุ้งฟิงไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 12 คน

3.4 พยาบาลวิชาชีพ รพ.สต.บ้านฮ่องห้า และทันตบุคลากร รพ.แม่ทะ ประเมินสุขภาพช่องปากผู้สูงอายุที่มีภาวะฟุ้งฟิงที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 12 คน โดยใช้แบบการใช้แบบประเมินสุขภาพช่องปาก Thai OHAT ครั้งที่ 2 ภายหลังจากนำแนวปฏิบัติไปใช้ 1 สัปดาห์ และครั้งที่ 3 ภายหลังจากนำแนวปฏิบัติไปใช้ 2 สัปดาห์

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป โดยการแจกแจงความถี่ และร้อยละ ส่วนข้อมูลสุขภาพช่องปากวิเคราะห์โดยการแจกแจงความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

4.3 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนสุขภาพช่องปากของกลุ่มตัวอย่าง ก่อนและหลังการใช้แนวปฏิบัติในการดูแลสุขภาพช่องปาก โดยใช้สถิติ Friedman Test

ผลการวิจัย

ข้อมูลทั่วไป

กลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุที่มีภาวะฟุ้งฟิง รวม 12 คน มีอายุเฉลี่ยเท่ากับ 78 ปี (ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 8.78) ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (10 คน) โดยอยู่ในช่วงอายุมากกว่า 80 ปี มากที่สุด (7 คน) จบการศึกษาระดับประถมศึกษา มากที่สุด (8 คน) ส่วนใหญ่มีสถานภาพสมรสคู่ (6 คน) รองลงมามีสถานภาพสมรสหม้าย (4 คน) ส่วนใหญ่ไม่ได้ประกอบอาชีพ (11 คน) รายได้เฉลี่ยทั้งหมดของครอบครัวต่อเดือนส่วนใหญ่น้อยกว่า 10,000 บาท (7 คน) และแหล่งที่มาของรายได้ส่วนใหญ่มาจากบุตรหลาน

(7 คน) ส่วนใหญ่มีผู้ดูแลหลัก 1 คน (6 คน) รองลงมา มีผู้ดูแลหลัก 2-3คน(5คน) ส่วนใหญ่มีโรคประจำตัว(11คน) (อาจมีโรครวมมากกว่า 1 โรค) ได้แก่ โรคความดันโลหิตสูง 10 คน โรคเบาหวาน 3 คน โรคไขมันในเลือดสูง 3 คน โรคหลอดเลือดสมอง 1 คน และพิการทางสายตา 1 คน ประเมินความสามารถในการทำกิจวัตรประจำวัน ส่วนใหญ่ เป็นกลุ่มที่มีภาวะพึ่งพาปานกลาง (moderate severe dependence, Activity Daily Living - ADL = 9-11) 7 คน

ส่วนกลุ่มที่มีภาวะพึ่งพารุนแรง (severe dependence, ADL=5-8) 3 คน และกลุ่มที่มีภาวะพึ่งพาโดยสมบูรณ์ (total dependence, ADL=0-4) 2 คน ประเมินภาวะโภชนาการในผู้สูงอายุ (Mini Nutritional : MNA Short form) ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มขาดสารอาหาร (0-7 คะแนน) 7 คน ส่วนกลุ่มมีความเสี่ยงต่อภาวะขาดสารอาหาร (8-11 คะแนน) 3 คน และกลุ่มที่มีภาวะโภชนาการปกติ (12-14 คะแนน) 2 คน

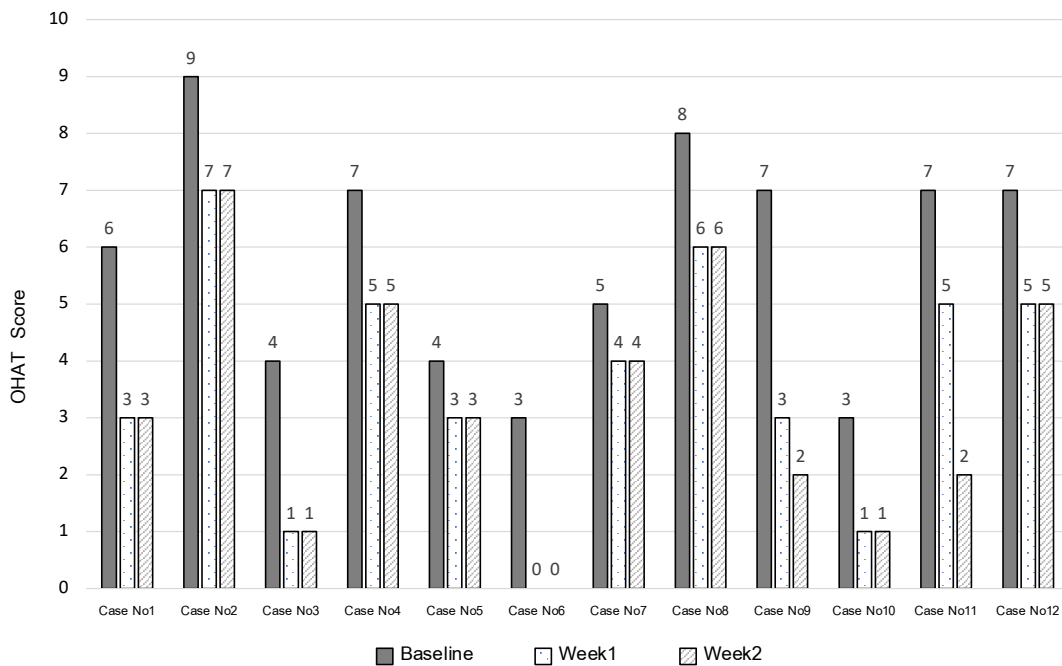

Figure 1 The total Oral Health Assessment Tool (OHAT) scores of case No12-1 at baseline, end of week 1, and end of week 2.

Figure 1 แสดงให้เห็นว่า คะแนนรวมสุขภาพช่องปากของกลุ่มตัวอย่างทุกคน หลังทดลองใช้แนวปฏิบัติฯ 1 สัปดาห์ และ 2 สัปดาห์ ลดลงจากก่อนทดลองใช้แนวปฏิบัติฯ

โดยกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ (9 คน) มีคะแนนรวมสุขภาพช่องปากหลังทดลองใช้แนวปฏิบัติฯ 1 สัปดาห์ เท่ากับหลังทดลองใช้แนวปฏิบัติฯ 2 สัปดาห์

Table 1 Frequency of Oral Health Assessment Tool (OHAT) items and scores at baseline, end of week 1, and end of week 2.

OHAT Items & Scores		Baseline n (n=12)	End of Week 1 n (n=12)	End of Week 2 n (n=12)
- Lips	0	5	12	12
	1	7	-	-
	2	-	-	-
- Tongue	0	6	11	12
	1	6	1	-
	2	-	-	-
- Gums and tissues	0	4	4	5
	1	8	8	7
	2	-	-	-
- Saliva	0	1	7	9
	1	11	5	3
	2	-	-	-
- Natural teeth	0	3	3	3
	1	5	6	6
	2	4	3	3
- Dentures	0	10	10	10
	1	1	1	1
	2	1	1	1
- Oral cleanliness	0	-	6	6
	1	10	5	5
	2	2	1	1
- Dental pain	0	6	7	7
	1	4	3	3
	2	2	2	2

Table 1 แสดงให้เห็นว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ มีคะแนนการประเมินลักษณะของริมฝีปาก ลิ้น เหงือก และเนื้อเยื่อช่องปาก น้ำลาย ฟันธรรมชาติ ความสะอาด ภายในช่องปาก และอาการเจ็บปวด หลังทดลองใช้ แนวปฏิบัติฯ 1 สัปดาห์ และหลังทดลองใช้แนวปฏิบัติฯ

2 สัปดาห์ ดีขึ้นกว่าก่อนทดลองใช้แนวปฏิบัติฯ ยกเว้น การประเมินลักษณะของฟันเทียมที่กลุ่มตัวอย่างมีคะแนน ก่อนทดลองใช้แนวปฏิบัติฯ กับหลังทดลองใช้แนวปฏิบัติฯ 1 สัปดาห์ และ 2 สัปดาห์ ไม่เปลี่ยนแปลงจากเดิม

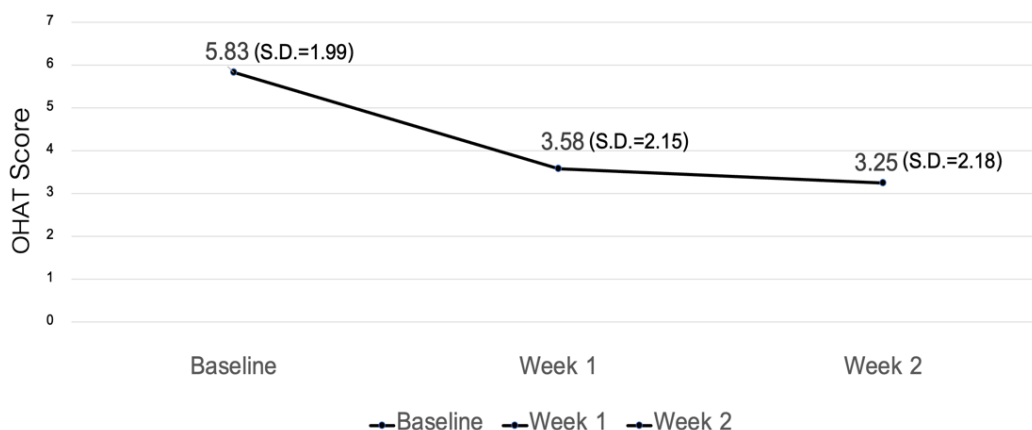

Figure 2 Mean and standard deviation of Oral Health Assessment Tool (OHAT) scores at baseline, end of week 1, and end of week 2.

Figure 2 แสดงให้เห็นว่า ค่าเฉลี่ยคะแนน 2 สัปดาห์ น้อยกว่าค่าเฉลี่ยคะแนนก่อนทดลองใช้แนว สุขภาพช่องปากของกลุ่มตัวอย่างหลังทดลองใช้แนว ปฏิบัติฯ ปฏิบัติฯ 1 สัปดาห์ และหลังทดลองใช้แนวปฏิบัติฯ

Table 2 Comparison of mean values before and after using the practice guideline on oral health care at baseline, end of week 1, and end of week 2.

Time Series	Friedman X ²	p value
Baseline	22.947	.000*
End of week 1		
End of week 2		

* p < .001

Table 2 แสดงให้เห็นว่า ค่าเฉลี่ยคะแนน สุขภาพช่องปากก่อนทดลองใช้แนวปฏิบัติฯ กับค่าเฉลี่ย คะแนนสุขภาพช่องปากของกลุ่มตัวอย่างหลังทดลอง ใช้แนวปฏิบัติฯ 1 สัปดาห์ และหลังทดลองใช้แนวปฏิบัติฯ 2 สัปดาห์ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (p < .001)

บทวิจารณ์

เมื่อเปรียบเทียบสุขภาพช่องปากของผู้สูงอายุ ที่มีภาวะฟันผุในชุมชน ก่อนและหลังการใช้แนวปฏิบัติ ของบุคลากรสาธารณสุขในการดูแลสุขภาพช่องปาก พบว่าหลังได้รับการดูแลสุขภาพช่องปากโดยใช้แนวปฏิบัติ สุขภาพช่องปากของผู้สูงอายุที่มีภาวะฟันผุในชุมชนดีขึ้น โดยมีคะแนนรวมสุขภาพช่องปากที่ 1 สัปดาห์ และ

2 สัปดาห์ ลดลงจากก่อนทดลองใช้แนวปฏิบัติฯ และ ค่าเฉลี่ยคะแนนสุขภาพช่องปากก่อนและหลังทดลองใช้ แนวปฏิบัติฯ ใน 1 สัปดาห์ และ 2 สัปดาห์ แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (p < .001) สามารถอธิบายได้ ว่าแนวปฏิบัติของบุคลากรสาธารณสุขสำหรับดูแลสุขภาพ ช่องปากของผู้สูงอายุที่มีภาวะฟันผุในชุมชนที่ผู้วิจัย จัดทำขึ้น ซึ่งประกอบไปด้วยกิจกรรม 4 หมวด คือ หมวดที่ 1 การประเมินสุขภาพช่องปากของผู้สูงอายุที่มี ภาวะฟันผุ หมวดที่ 2 อุปกรณ์และผลิตภัณฑ์ในการดูแล สุขภาพช่องปาก หมวดที่ 3 วิธีทำความสะอาดและดูแล สุขภาพช่องปาก หมวดที่ 4 การให้ความรู้เรื่องการดูแล สุขภาพช่องปากแก่ผู้ดูแล โดยแนวปฏิบัตินี้ให้ความสำคัญ กับทุกปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพช่องปาก ดังนี้ 1. การประเมินสุขภาพช่องปาก โดยประยุกต์ใช้แบบ

ประเมินสุขภาพช่องปากของผู้สูงอายุที่มีภาวะฟันผุ ผู้วิจัยใช้แบบประเมินสุขภาพช่องปากในผู้สูงอายุที่มีภาวะฟันผุ (Oral Health Assessment Tool, OHAT) ของสมาคมพุดชาวิทยาและเวชศาสตร์ผู้สูงอายุไทย¹⁴ และกองทันตสาธารณสุข สำนักอนามัยกรุงเทพมหานคร¹⁵ ซึ่ง Chalmers¹⁶ ได้ทดสอบและประเมินมาก่อนแล้วว่าแบบประเมินสุขภาพช่องปาก OHAT มีความเชื่อถือได้และเป็นเครื่องมือที่เหมาะสม แบบประเมินสุขภาพช่องปากผู้สูงอายุที่มีภาวะฟันผุ ประกอบด้วยการประเมินลักษณะที่พบ 8 รายการ ได้แก่ ริมฝีปาก ลิ้น เหงือก และเนื้อเยื่อช่องปาก น้ำลาย ฟันธรรมชาติ ฟันเทียม ความสะอาดภายในช่องปาก และอาการเจ็บปวด

2. อุปกรณ์การดูแลสุขภาพช่องปาก ซึ่งสอดคล้องกับของสุภาพร ผุดผ่อง⁷ ที่พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีพฤติกรรมดูแลสุขภาพช่องปาก อยู่ในระดับปานกลาง โดยปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการดูแลสุขภาพช่องปากอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่สำคัญปัจจัยหนึ่ง คือ การมีอุปกรณ์ในการทำความสะอาดช่องปากที่เหมาะสมเพียงพอ เช่นเดียวกับ กนกพรพรณ งามมุข และคณะ¹⁹ ศึกษาการดูแลสุขภาพช่องปากในผู้ป่วยวิกฤตเพื่อป้องกันการติดเชื้อปอดอักเสบจากการใช้เครื่องช่วยหายใจ: การพยาบาลตามหลักฐานเชิงประจักษ์ พบว่าการเลือกอุปกรณ์ที่ใช้ในการดูแลสุขภาพช่องปากที่เหมาะสมกับผู้ป่วยทำให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการดูแลสุขภาพช่องปาก เช่น แปรงสีฟัน ยาสีฟันหรือน้ำยาบ้วนปาก ร่วมกับ 3. การทำความสะอาดและการดูแลสุขภาพช่องปากที่เหมาะสม สอดคล้องกับ ปณิธาน สนพะเนา⁶ ได้สรุปวิธีการดูแลสุขภาพช่องปากของผู้สูงอายุที่ควรปฏิบัติ คือ การแปรงฟันอย่างถูกวิธีโดยใช้ยาสีฟันผสมฟลูออไรด์ แปรงฟันให้ทั่วถึง ครบทุกซี่ ทุกด้าน โดยเฉพาะคอฟันและซอกฟัน นานประมาณ 2 นาที วันละ 2 ครั้ง เช้าและก่อนนอน และแปรงเหงือกเบาๆ ร่วมกับการดูแลริมฝีปากให้ชุ่มชื้น ไม่ให้แห้ง และ 4. การให้ความรู้เรื่องการดูแลสุขภาพช่องปากแก่ผู้ดูแล สอดคล้องกับการศึกษาของ สุภาพร ผุดผ่อง⁷ ที่พบว่าปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการดูแลสุขภาพช่องปากของกลุ่มตัวอย่าง คือ ความรู้เรื่องการดูแลสุขภาพช่องปาก และทัศนคติมาตรฐาน และคณะ³ ที่ศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการทำความสะอาดช่องปากผู้สูงอายุติดเตียงโดยผู้ดูแลในจังหวัดกระบี่ และพบว่าปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการดูแลสุขภาพช่องปากของกลุ่มตัวอย่างคือปัจจัย

จากผู้ดูแล ได้แก่ ประสิทธิภาพการได้รับคำแนะนำ การดูแลสุขภาพช่องปากผู้สูงอายุ ความรู้และทัศนคติในการจัดการกับอุปสรรคจากความร่วมมือของผู้สูงอายุ ในการทำความสะอาดช่องปาก ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อสุขภาพช่องปากของกลุ่มตัวอย่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติภายหลังการใช้แนวปฏิบัติ สอดคล้องกับผลการวิจัยของ ขวัญเรือน ชัยนันท์ และคณะ²⁰ ที่ศึกษาการพัฒนาแบบการดูแลสุขภาพช่องปากผู้สูงอายุโรคเรื้อรังเทศบาลนครรังสิต จังหวัดปทุมธานี พบว่าผู้สูงอายุโรคเรื้อรังกลุ่มทดลองที่ใช้รูปแบบการดูแลสุขภาพช่องปาก มีผลการตรวจคราบจุลินทรีย์โดยการย้อมสีคราบจุลินทรีย์ มีคะแนนเฉลี่ยหลังทดลอง ลดลงกว่าก่อนการทดลองและลดลงกว่ากลุ่มเปรียบเทียบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.005$) และไปในทิศทางเดียวกับการศึกษาของสอดคล้องกับ Paula ในปี 2015²¹ ที่ศึกษาผลของการสร้างแรงจูงใจต่อการลดลงของดัชนีคราบจุลินทรีย์และดัชนีการมีเลือดออกของเหงือก ในผู้ใหญ่ที่ใช้ยุทธศาสตร์สุขภาพครอบครัว พบว่าผู้ใหญ่ที่ได้รับการดูแลทันตกรรมมาตรฐานและการให้ความรู้การดูแลสุขภาพช่องปาก มีค่าดัชนีคราบจุลินทรีย์ มีค่าลดลงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p \leq 0.05$) และสอดคล้องกับการวิจัยของ Hee-Kyung Lee และคณะ²² ศึกษาผลของการดูแลสุขภาพช่องปากอย่างเข้มข้นกับการเกิดเหงือกอักเสบและการทำลายอวัยวะปริทันต์ ในผู้ป่วยเบาหวานพบว่าหลังการทำกิจกรรมตามโปรแกรมทันตสุขภาพในผู้ป่วยเบาหวาน มีดัชนีคราบจุลินทรีย์ลดลงกว่าก่อนทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.0001$)

เมื่อพิจารณากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีคะแนนการประเมินลักษณะของริมฝีปาก ลิ้น เหงือกและเนื้อเยื่อช่องปาก น้ำลาย ฟันธรรมชาติ ความสะอาดภายในช่องปาก และอาการเจ็บปวด หลังทดลองใช้แนวปฏิบัติ 1 สัปดาห์ และหลังทดลองใช้แนวปฏิบัติ 2 สัปดาห์ ลดลงจากก่อนทดลองใช้แนวปฏิบัติ ยกเว้น การประเมินลักษณะของฟันเทียมที่กลุ่มตัวอย่างมีคะแนนก่อนทดลองใช้แนวปฏิบัติ กับหลังทดลองใช้แนวปฏิบัติ 1 สัปดาห์ และ 2 สัปดาห์ ไม่เปลี่ยนแปลงจากเดิม อธิบายได้ว่าการใช้แนวปฏิบัติการพยาบาลในการดูแลสุขภาพช่องปากของผู้สูงอายุที่มีภาวะฟันผุในชุมชน สามารถช่วยให้สุขภาพช่องปากของกลุ่มตัวอย่างดีขึ้นทั้งริมฝีปาก มีความชุ่มชื้น เรียบเนียน มีสีชมพู ลิ้นมีสีชมพู ไม่เหี่ยวบวม ไม่มีรอยแยกเหงือกและเนื้อเยื่อช่องปาก ชุ่มชื้น เรียบและมีสีชมพู

น้ำลายใส มีความไหลลื่น ไม่ข้นไม่แห้ง พันธธรรมชาติ ไม่สึกมากขึ้นกว่าเดิม ไม่มีเศษรากฟันไม่โยก ความสะอาด ภายในช่องปากสะอาด ไม่มีเศษอาหารติด ไม่มีคราบหินปูน รวมถึงอาการเจ็บปวด ที่กลุ่มตัวอย่างไม่มีอาการเจ็บปวดหรืออาการแสดงในช่องปาก ในส่วนของการประเมิน ลักษณะของฟันเทียมที่ไม่แตกต่างจากก่อนใช้แนวปฏิบัติ อธิบายได้ว่า กลุ่มตัวอย่างที่ใส่ฟันเทียมจากการศึกษา ครั้งนี้มีจำนวนน้อย ร่วมกับลักษณะของฟันเทียมของ กลุ่มตัวอย่างอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ไม่มีส่วนแตก หัก หรือชำรุด รวมทั้งกลุ่มตัวอย่างที่ใส่ฟันเทียมมีการดูแลฟันเทียม โดยการถอดออกทำความสะอาดทั้งฟันปลอม และช่องปาก ของกลุ่มตัวอย่างทุกครั้งหลังรับประทานอาหาร และก่อนนอน เพื่อให้เหงือกได้พักผ่อน และนำไปแช่ฟันปลอมใน น้ำสะอาดหรือน้ำผสมเม็ดฟูเพื่อช่วยขจัดคราบและฆ่าเชื้อโรค ซึ่งหมายถึงบุคคลกลุ่มนี้มีช่องปากสุขภาพดี อยู่แล้ว ทำให้ภายหลังใช้แนวปฏิบัติ ในส่วนของ ฟันเทียมจึงไม่เปลี่ยนแปลงจากเดิมนั่นเอง

บทสรุป

การวิจัยนี้เป็นการเปรียบเทียบคะแนนสุขภาพช่องปากผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงก่อนและหลังการใช้แนวปฏิบัติ ซึ่งพบว่าภายหลังการใช้แนวปฏิบัติสุขภาพช่องปากของผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงดีขึ้นแตกต่างจากก่อนใช้แนวปฏิบัติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ กล่าวได้ว่าการใช้แนวปฏิบัตินี้ทำให้พยาบาลวิชาชีพ และทันตบุคลากร มีแนวทางในการดูแลช่องปากผู้สูงอายุที่ชัดเจน สามารถนำไปใช้ร่วมกับการดูแลผู้สูงอายุในด้านอื่นๆ ได้ ทั้งนี้ การจัดทำแนวปฏิบัติของบุคลากรสาธารณสุขในการดูแลสุขภาพช่องปากของผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิง นอกจากจะนำไปใช้กับผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงในพื้นที่ รพ.สต. บ้านฮ่องห้า แล้ว พื้นที่อื่นอาจนำไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงแต่ละพื้นที่ได้อีกด้วย

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยครั้งนี้ได้รับทุนสนับสนุนจาก วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนครลำปาง ผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้ ขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 3 ท่าน ที่ได้สละเวลาและให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการจัดทำแนวปฏิบัติ และขอขอบคุณอาจารย์ ดร.ศรีประไพ อินทร์ชัยเทพ ที่ให้คำปรึกษาสถิติวิเคราะห์ข้อมูล

เอกสารอ้างอิง

1. Dahm TS, Bruhn A, LeMaster M. Oral care in the long-term care of older patients: how can the dental hygienist meet the need? Am J Dent Hyg. 2015;89(4):229-237.
2. Oda K, Montayre J, Parsons J, Boyd M. Oral care in hospital settings: breaking the vicious circle of older adult deconditioning. J Gerontol Nurs. 2021;47(6):7-12.
3. Red A, O'Neal PV. Implementation of an evidence-based oral care protocol to improve the delivery of mouth care in nursing home residents. J Gerontol Nurs. 2020;46(5):33-39.
4. Chalmers JM, King PL, Spencer AJ, Wright FA, Carter KD. The oral health assessment tool--validity and reliability. Aust Dent J. 2005;50(3):191-199.
5. บรรลุ ศิริพานิช, บรรณนิกิต. สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2562. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย; 2562.
6. ปณิธาน สนพะเนา. วิธีการดูแลสุขภาพช่องปากของผู้สูงอายุ. วารสารวิจัยและพัฒนาด้านสุขภาพ. 2562;5(1):4-12.
7. สุภาพร ผุดผ่อง. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการดูแลสุขภาพช่องปากของผู้สูงอายุ อำเภอวังสามสี จังหวัดอุบลราชธานี. วารสารวิทยาศาสตร์สุขภาพ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนครลำปาง. 2563; 4(1):101-119.
8. อาณัติ มาตระกูล, จริญญา หุ่นศรีสกุล, อัจฉรา วัฒนาภา. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการทำความสะอาดช่องปากผู้สูงอายุติดเตียงโดยผู้ดูแลในจังหวัดกระบี่. ใน : เอกสารการประชุมวิชาการ เสนอผลงาน วิจัยบัณฑิตศึกษา ระดับชาติและนานาชาติ วันที่ 10 มีนาคม 2560 ณ อาคารพจนานุกรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ขอนแก่น : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น; 2560. หน้า 813-825.

9. สุภาพร พลายบุญ. การพัฒนาและประเมินผลแนวปฏิบัติกรพยาบาลในการดูแลสุขภาพช่องปากในผู้ป่วยที่มีภาวะพึ่งพา. [วิทยานิพนธ์ปริญญาพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพยาบาลผู้ใหญ่]. สงขลา : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์; 2562.
10. สุมิตรา วิชา, ศิริรัตน์ ศรีภัทรางกูร, เบญจพร เสาวภา, ธนกฤษ หมื่นก้อนแก้ว, สุภา ศรีรุ่งเรือง, ณัฏพันธ์ มานพ. การศึกษารูปแบบเครือข่ายบริการสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุกลุ่มติดบ้าน และกลุ่มติดเตียง ในเขตรับผิดชอบของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลสองห้า อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง. วารสาร มชก.วิชาการ.2561;22(43-44):70-85.
11. ถาวร มาตัน. ระเบียบวิธีวิจัยทางสาธารณสุข (Research Methodology in Public Health). พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง; 2561.
12. สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.). คู่มือสนับสนุนการบริหารจัดการระบบบริการดูแลระยะยาวด้านสาธารณสุขสำหรับผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงในระบบหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ. กรุงเทพฯ: สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.); 2559.
13. คณะกรรมการพัฒนาเครื่องมือคัดกรองและประเมินสุขภาพผู้สูงอายุ. คู่มือการคัดกรองและประเมินสุขภาพผู้สูงอายุ พ.ศ. 2564 [อินเทอร์เน็ต]. 2564. [อ้างเมื่อ 30 พฤศจิกายน 2564]. จาก: <https://apps.hpc.go.th/dl/web/upFile/2021/03-10169-0210309160752/2e32f087f6466b7b-bec2f2846d6ba9fa.pdf>.
14. คณะทำงานจัดทำแนวปฏิบัติทางคลินิกสำหรับการดูแลอนามัยช่องปากของผู้สูงอายุ สมาคมพุดชาวิทยาและเวชศาสตร์ผู้สูงอายุไทย. แนวปฏิบัติทางคลินิกสำหรับการดูแลอนามัยช่องปากของผู้สูงอายุ. กรุงเทพฯ: สมาคมฯ; 2564.
15. กองทันตสาธารณสุข. คู่มือการปฏิบัติงานทันตสาธารณสุข ปี 2563. กรุงเทพมหานคร: กองทันตสาธารณสุข สำนักอนามัย; 2563.
16. Chalmers J, Johnson V, Tang JH, Titler MG. Evidence-based protocol: oral hygiene care for functionally dependent and cognitively impaired older adults. J Gerontol Nurs. 2004;30(11):5-12.
17. Sharkawy, AT, Said AR, Hady RM. Application of IOWA model evidence-based practice on maternity nurses regarding postpartum hemorrhage. J Crit Rev. 2020;7(5):883-891.
18. ชีสา ตันตะกกุล, จันทรพิมพ์ หินเทาว์, วรธนะ พิธพรชัยกุล. การพัฒนาระบบการดูแลสุขภาพช่องปากสำหรับผู้สูงอายุติดบ้านหรือติดเตียง ในชุมชนบ้านดอนแสลบ จังหวัดกาญจนบุรี. วารสารชุมชนวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา. 2565;16(3):193-206.
19. กนกพรรณ งามมุก, ศติมา กุสุมา ณ อยุธยา, วันเพ็ญ ภิญโญภาสกุล. การดูแลความสะอาดช่องปากในผู้ป่วยวิกฤต เพื่อป้องกันการติดเชื้อปอดอักเสบจากการใช้เครื่องช่วยหายใจ: การพยาบาลตามหลักฐานเชิงประจักษ์. วชิรสารการพยาบาล. 2559;18(2):1-11.
20. ขวัญเรือน ชัยนันท์, สุรีย์ จันทรมณี, ประภาเพ็ญ สุวรรณ, มยุณา ศรีสุภานันต์. การพัฒนารูปแบบการดูแลสุขภาพช่องปากผู้สูงอายุโรคเรื้อรัง เทศบาลนครรังสิต จังหวัดปทุมธานี. วารสารเครือข่ายวิทยาลัยพยาบาลและการสาธารณสุขภาคใต้. 2561;5(1):91-107.
21. Paula C. The Impact of motivational interviewing in reducing plaque and bleeding indices on probing in adult users of the family health strategy. Brazil Res Pediatr Dent Integr Clin. 2015;15(1):183-196.
22. Lee HK, Choi SH, Won KC, Merchant AT, Song KB, Jeong SH, et al. The effect of intensive oral hygiene care on gingivitis and periodontal destruction in type 2 diabetic patients. Yonsei Med J. 2009;50(4):529-536.